

2. KARABAĞ SAVAŞI VE GÜNEY KAFKASYA'DA YENİ DÖNEM

Burak Çalışkan

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çalışkan, Burak. "2. Karabağ Savaşı ve Güney Kafkasya'da Yeni Dönem". İNSAMER, 04.12.2020.

 Analiz

27 Eylül'de Ermenistan saldırıları ile başlayan ve 44 gün süren 2. Karabağ Savaşı, Azerbaycan ordusunun büyük başarısı ile sonuçlandı. Azerbaycan'ın özellikle Dağlık Karabağ'ın güney kısmı olan stratejik Şuşa kentini ele geçirmesinin ardından, Erivan yönetimi yenilgiyi kabul etmek zorunda kaldı. Moskova'nın arabuluculuğuyla Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan arasında 10 Kasım'da imzalanan mutabakatla Güney Kafkasya'da 28 yıldır devam eden statüko bozuldu ve yeni bir süreç başladı.

Mutabakata göre Azerbaycan, işgalden kurtardığı Fuzuli, Cebrayil, Zengilan ve Kubatlı'yı koruduğu gibi Ermenistan'a Ağdam, Laçın ve Kelbecer şehirlerinden çekilmeyi de kabul ettirdi ve bir çekilme takvimi belirlendi.

Bu durum aynı zamanda Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ haricinde işgal edilmiş 7 rayonu da kurtarması anlamına geliyordu. Süreç sonunda Azerbaycan, 1. Karabağ Savaşı'nda kaybettiği toprakların bir kısmını savaşarak, bir kısmını da diplomasi ile geri almayı başarmış oldu.

Mutabakata göre Dağlık Karabağ'da -yani Azerbaycan topraklarında- bulunan işgalci Ermenistan birlikleri tamamen çekilecek ancak bölgedeki Ermeni nüfusun varlığı korunacak. Laçın koridoru ve Dağlık Karabağ'da (Şuşa hariç) Rus Barış Gücü görev yapacak. Komuta karargâhı Hankendi şehrinde -yani sözde Karabağ Cumhuriyeti'nin idari merkezinde- yer alacak. Her beş yıllık sürecin dolmasından altı ay önce de taraflardan biri (Azerbaycan yahut Ermenistan) reddini beyan etmedikçe, Rus gücünün bölgede bulunuşu otomatik olarak beş yıl daha uzayacak.

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Mutabakatın en dikkat çeken maddelerinden biri, Nahçıvan ve Azerbaycan'ı birbirine bağlayan bir koridor kurulması konusunda anlaşılması oldu. Bu koridorla Türkiye ve Azerbaycan'ın kara yolu ile birbirine bağlanması mümkün olacak. Mutabakatta bahsedilen koridor vatandaşların, araçların ve yüklerin her iki yönde engelsiz taşınmasını ve ulaşım bağlantılarını garanti ediyor.

Mutabakata Dair Belirsizlikler

Azerbaycan'ın sahadaki başarılı askerî operasyonlarının ardından imzalanan 10 Kasım mutabakatı, savaşı durdurup diplomasinin yolunu açmıştır; ancak çeşitli belirsizliklerin söz konusu olduğu mutabakat metninde bazı maddelerin uygulanmasında zorluklar yaşanacağı tahmin edilmektedir. Mutabakatın en kritik maddesi, Rus Barış Gücü'nün bölgeye gelmesi ile ilgili olandır. Post-Sovyet sonrası dönemde pek çok yerde görev yapan bu oluşum, uluslararası politikada bugüne kadar çok da iyi bir izlenime sahip değildir; dolayısıyla Rus askerinin bölgedeki varlığı endişe kaynağı olmayı sürdürecektir.

Mutabakata dâhil edilen Nahçıvan ve Azerbaycan arasında kurulması planlanan koridorla ilgili madde büyük bir başarı olsa da planın nasıl hayata geçirileceği konusunda ciddi belirsizlikler bulunmaktadır. Ermenistan topraklarından geçecek olan koridor nasıl bir statüye sahip olacak, İran-Ermenistan bağlantısı nasıl sağlanacak, gibi cevaplanması gereken pek çok soru vardır. Bu koridorun açılmasının hem Azerbaycan hem de Türkiye açısından büyük bir kazanç olacağına ise şüphe yoktur.

Şuşa hariç Dağlık Karabağ'daki durum çeşitli belirsizlikler içermektedir. Konuyla ilgili

yaptığı değerlendirmelerde Cumhurbaşkanı Aliyev, bölgenin statüsünün kasıtlı olarak mutabakat belgesi dışında tutulduğunu ve bunun diplomatik bir başarı olduğunu söylemektedir. Gerçekten de Ermeniler açısından en çok itiraz edilen konuların başında Dağlık Karabağ'ın statüsü meselesi gelmektedir. Ermenistan'ın tüm karşı çıkışlarına rağmen Azerbaycan çok net bir dille bölgeye statü verilmeyeceğini belirtmiştir. Yine de Ermeni nüfusun bölgedeki varlığının devam etmesi ve Rus Barış Gücü'nün bölgede bulunması, idari anlamda çeşitli sorunlar yaratacak gibi görünmektedir.

Bölgesel ve Küresel Yansımalar

10 Kasım'da varılan mutabakata dair bazı belirsizlikler ve uygulamadaki olası zorluklar bir yana Azerbaycan'ın bu süreçte hem askerî olarak sahada hem de diplomatik olarak masada büyük bir başarı elde ettiği muhakkaktır. Ulus devlet inşasını olgunlaştırıp ekonomisini geliştiren bağımsız Azerbaycan, ordusunu modernize ederek 28 yıl aradan sonra işgal edilmiş topraklarını kurtarmayı başarmıştır. Bundan birkaç sene önce dahi böyle bir sonucun alınabileceği düşünülemezken, atılan doğru adımlar ve sarf edilen büyük emek, bu başarıyı getirmiştir. Bu sebeple Azerbaycan devleti ve halkı, bugün hak edilmiş bir sevinç ve zafer yaşamaktadır.

Ermenistan'da ise tam bir hezimet söz konusudur. Sözde Karabağ Cumhuriyeti ve işgalci

birlikleri dağılmıştır ve Erivan yönetimi bu durumun suçlularını aramaktadır. Özellikle Nikol Paşinyan'a yönelik ciddi tepki ve protestolar yükselmektedir. Daha da önemlisi yöneticileri, medyası ve diasporası tarafından yıllardır kandırılan Ermeni halkı, büyük bir hayal kırıklığı içerisinde. Yaklaşık 30 yıldır süren işgal sona ererken, geriye oldukça sorunlu

*Bölgedeki
yegâne
güç olarak
gösterilen
Rusya, çeşitli
kazanımlar
elde etmiş
olsa da hem
kurduğu
statükonun
değişmesini
hem de bölgede
Türkiye'nin
varlığını kabul
etmek zorunda
kalmıştır.*

bir ekonomi ve dışa bağımlı hâle gelen bir ülke kalmıştır; dolayısıyla Ermenistan'ın içinde bulunduğu kaos, ülkede yeni bir siyasi krizi gündeme getirebilir.

Rusya, ABD ve Fransa'dan oluşan AGİT Minsk Grubu, Karabağ'daki problemi çözmek yerine 28 yıldır Azerbaycan'ı oyalayan bir yöntem izlemiştir. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki çıkarları bir yana Fransa ve ABD'de bulunan Ermeni diasporasının bu ülkelerdeki etkinliği, Bakü'nün müzakerelerden sonuçsuz ayrılmasına yol açmıştır. 2. Karabağ Savaşı sırasında ABD, başkanlık seçimleri nedeniyle sürece fazla müdahil olamazken, Fransa Ermenistan'a net bir şekilde destek vermiştir. Bu sebeple önümüzdeki dönemde bölgenin geleceği üzerinde AGİT Minsk Grubu'nun bir etkisinin olması zor görünmektedir.

2. Karabağ Savaşı sırasında İran'ın oynadığı rol de oldukça dikkat çekicidir. 28 yıl önce Dağlık Karabağ ve 7 rayonun Ermenistan tarafından işgal edilmesinde Erivan'a verdiği destek hâlâ tartışılan İran, son süreçte de özellikle lojistik anlamında Ermenistan'a önemli yardımlar yapmıştır. İran'da bulunan milyonlarca Azerbaycan Türkünün varlığı, Tahran'ın Bakü'ye karşı her zaman tedirginlik duymasına yol açmaktadır. 2. Karabağ Savaşı'nın başlarında da bölgedeki işgal statüsünün korunması gerektiğine dair açıklamalar yapan İran yönetimi, Tebriz başta olmak üzere ülkede Azerbaycan Türklerinin yoğun olduğu pek çok şehirde protesto edilmiştir. Hem protestolar hem de Azerbaycan'ın zaferi sebebiyle daha diplomatik bir dil kullanmaya başlayan İran, mutabakat sonrası Bakü ve Erivan'da diplomasi trafiği yürütse de bölgedeki etkisi bir hayli zayıflamıştır.

Oyun Değiştirici Aktör: Türkiye

2. Karabağ Savaşı sırasında ve sonrasında Ankara ve Moskova, Güney Kafkasya'yı en fazla etkileme gücüne sahip devletler olarak öne çıkmıştır. Türkiye Azerbaycan'a sağladığı askerî ve diplomatik destekle Bakü'nün işgal edilmiş topraklarını 44 günlük bir operasyonla geri almasında büyük rol oynamıştır. Rusya

ise sürecin başından itibaren izlediği başarılı diplomasi ile hem mutabakatta aracı ülke olmuş hem de Rus Barış Gücü'nün bölgeye yerleşmesini sağlamıştır. Savaşın ardından bu durumdan kimin kazançlı çıktığı, kimin kaybeden olduğu ile ilgili pek çok soru gündeme gelse de imzalanan mutabakat metni Bakü için zafer, Erivan için hezimet anlamındadır.

Bu noktada Rusya'nın Dağlık Karabağ ve 7 rayonda 28 yıl devam eden işgalin ve bölgedeki statükonun kurucusu olduğunu belirtmek gerekir. Ermenistan'da iki askerî üssü bulunan Rusya, yıllardır Ermeni ordusuna destek vermektedir. Güney Kafkasya'yı "arka bahçesi" olarak gören Moskova yönetimi, bugüne kadar bölgedeki "dondurulmuş problemin" ve buna bağlı statükonun sürmesini arzu etmiş ve yıllarca bölgedeki tek güç olarak gösterilmiştir.

Türkiye ise özellikle temmuz ayında Ermenistan'ın Tovuz'a yönelik saldırısının ardından, Bakü'ye çok net bir şekilde destek vermiş ve Dağlık Karabağ probleminde söylemden eyleme bir geçiş yaşanmıştır. Türk savunma sanayiinin Suriye ve Libya'da da başarı gösteren İHA ve SİHA'ları ile birlikte pek çok farklı envanter Azerbaycan'ın kullanımına sunulmuştur. Nihayetinde Moskova'nın yıllardır desteklediği Ermenistan, Türkiye'nin desteklediği Azerbaycan'a sahada kaybetmiştir. Rusya'nın bölgede kurduğu statüko Türkiye'nin desteği ile değişmiş ve Moskova bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Buna rağmen süreç içerisinde Ankara'nın Moskova'ya yönelik dörtlü masa önerisi, Rusya'nın sözde tarafsızlık iddiası ile kabul edilmemiştir. Oysa daha önce olduğu gibi bu savaş sırasında da Ermenistan'ın tüm envanterini Rusya'dan sağladığı bilinmektedir. Ermeni ordusunu şekillendiren ve Ermenistan'ı Rus kurmay aklı ve istihbaratı ile desteleyen Moskova, bu süreçte diplomatik olarak iki tarafa da eşit durduğunu açıklamıştır. Nitekim Rusya Azerbaycan ordusunun Şuşa'yı geçip Hankendi'ne yaklaşmasının ardından, arabulucu bir rol oynayarak iki tarafa da mutabakatı kabul ettirmeyi başarmıştır.

Rusya tarafından hazırlanan mutabakat belgesinde Türkiye'nin ismi geçmezken ilk olarak Aliyev, Türk askerinin de bölgede olacağını dile getirmiştir. Ardından bunun nasıl olacağına dair çeşitli tartışmalar başlamıştır. Türkiye tarafından Türk askerinin Dağlık Karabağ'da görev yapacağı açıklamaları gelirken Rusya, Türk askerinin Azerbaycan'ın işgalden kurtarılmış diğer topraklarında Ateşkes İzleme Merkezi'nde görev yapacağını belirtmiştir.

Daha sonra bir Rus heyetinin Ankara'ya gelerek ikili görüşmeler gerçekleştirmesi, Moskova'nın da Türkiye'nin süreçteki varlığını kabul ettiğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. 17 Kasım'da TBMM'de yapılan görüşmelerin ardından Türkiye ile Azerbaycan arasında 2010 yılında imzalanan stratejik ortaklık ve karşılıklı yardım anlaşmasına dayanılarak Azerbaycan'a asker gönderme tezkeresi kabul edilmiştir. Bu tezkere ile Azerbaycan'ın belirleyeceği yerde Türkiye'nin Rusya ile birlikte kuracağı ortak merkezde ve bu merkezin icra edeceği faaliyetlerde TSK personelinin görev yapması sağlanacaktır.

Tartışmalar bir yana Karabağ yahut çevresinde, ister Türk Barış Gücü ister Türk Gözlem Merkezi olsun, Güney Kafkasya'daki Türk varlığı tescillenmiştir. Bölgedeki yegâne güç olarak gösterilen Rusya, çeşitli kazanımlar elde etmiş olsa da hem kurduğu statükonun değişmesini hem de bölgede Türkiye'nin varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Moskova, Güney Kafkasya'da Gürcistan'ın ardından Ermenistan'da da çok ciddi bir imaj kaybına uğramıştır.

Türkiye ise, müttefiki Azerbaycan'ın en önemli problemini çözmesine yardımcı olarak, müttefikleri ve bölge ülkeleri nezdinde güvenilirliğini artırmıştır. Ayrıca Türk savunma sanayiinin başarısı bir kez daha tescillenmiştir. Nahçıvan ve Azerbaycan arasında kurulması planlanan koridorla da Orta Asya'ya doğrudan ulaşım imkânı söz konusu olmuştur. Hepsinden önemlisi de bu fiziki bariyer çeşitli nedenlerden dolayı ortadan kalkmasa bile zihinsel olarak Türkiye'nin "oyun değiştirici" bir aktör olduğu gerçeği hem Kafkasya'da hem de Türkistan coğrafyasında yankılanmaya başlamıştır.